
Biologės sukaktį minint (dr. Guodos Mackevičienės 65-mečiui)

Nepaprastai sparčiai atėjusi 2007-ųjų birželio 30-oji – daktarės gimtadienis suteikia progą pasidžiaugti nemenkėjančiu šios mokslininkės kūrybingumu, mokslinės veiklos produktyvumu. Visi, kas per pastaruosius penkerius metus bendradarbiavo su G. Mackevičiene, turbūt vieningai pasakytų – ji su didele meile, kruopščiai ir nuosekliai tiria jau jaunystėje pamiltų plačiažnyplių vėžių biologijos ypatumus, prisideda diegiant vėžių veisimo ir auginimo technologijas Lietuvoje. Iš jos galima semtis energijos, atsidavimo ir mokslinės patirties karcinologijos srityje.

Gimė 1942 m. birželio 30 d. Vilniuje. Šešetą metų mokėsi Vilniaus dešimtmetėje muzikos mokykloje (dabar M. K. Čiurlionio meno m-la). 1960 m. baigė Vilniaus S. Nėries vidurinę mokyklą. Mokyklose dainuodavo ansambliuose, chore, vaidino. Biologės specialybę pasirinko, nes mėgo gamtą, tai buvo didelis ir tėvų Vandos ir Juozo Vizgirdų pomėgis. Svajojo apie vokiečių kalbos ar chemijos studijas, tačiau ne visi tam pritarė. Pasiliko prie gamtos ir atrodo – neapsiriko.

Vilniaus universiteto Gamtos fakultetą baigė 1965 m. pavašarį. Buvo pasirinkusi ichtiologės specializaciją, duomenis diplominiam darbui kaupė praktikų metu Lietuvos mokslų akademijos (LMA) Zoologijos ir parazitologijos instituto Hidrobiologijos laboratorijos eksperimentinėje bazėje Trakų Vokėje. Čia gera proga paminėti ir tai, kad dar praktikos metu susipažino su dideliu gyvosios gamtos mylėtoju, gyvūnijos žinovu, būsimoju biologu-zoologu Algirdu Mackevičiumi, gamtininkams gerai pažįstamu iš jo ilgamečio darbo žurnalo *Mokslas ir gyvenimas* Biologijos skyriuje, sukūrė šeimą, užaugino sūnų Mindaugą.

Apgynusi diplominį darbą *Mikrozoobentos rūšių ir gausumo kaita Vokės žuvininkams įmonės tvenkiniuose*, kuriam vadovavo biol. m. kand. Janina Lapinskaitė, G. Mackevičienė įgijo biologės-ichtiologės, biologijos ir chemijos mokytojos specialybę. Tais pačiais metais pradėjo dirbti LMA Zoologijos ir parazitologijos instituto Ichiologijos sektoriuje, vadovaujama biol. m. kand. Juozo Maniuko. Eidama žuvininkės pareigas atliko kai kuriuos Kuršių marių zooplanktono bei vandens hidrocheminius tyrimus.

Svarbiausius G. Mackevičienei mokslinės veiklos Lietuvos mokslų akademijos sistemoje etapus ir pareigybių kaitą trumpai galėtume išdėstyti taip:

1965–1967 m. Lietuvos MA Zoologijos ir parazitologijos instituto žuvininkė, jaunesnioji mokslo darbuotoja, 1967–1971 m. šio instituto aspirantė, 1971–1981 m. jaunesnioji mokslo darbuotoja, 1981–1989 m. vyresnioji mokslo darbuotoja. 1990 m. Ekologijos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja, 1991 m. Teorinės ir eksperimentinės hidrobiologijos sektoriaus vedėja; 1992–2001 m. Gėlųjų vandenų ekologijos laboratorijos vedėja, 2001–2003 m. Genotoksikologijos laboratorijos vyresnioji mokslo darbuotoja, dabar – neetatine Vilniaus universiteto

Ekologijos instituto mokslo darbuotoja, tęsianti akvakultūros srities ūkiskaitinius taikomuosius tyrimus.

Disertacijos temą apie vėžių fiziologinių-biocheminių ypatumų tyrimus jai pasiūlė biol. m. kand., doc. Jakovas Cukerzis, tuomet vadovavęs instituto teriologams ir susikūrusiai Karcinologų grupei. Tema buvo ne tik nauja, bet ir savita, numatyti spręsti tyrimų klausimai buvo kelių krypčių sandūroje. Todėl, nors tai ir rečiau pasitaikydavo, jai buvo patvirtintas ir antras darbo vadovas – gretimo Biochemijos instituto mokslininkas, biol. m. kand., doc. Algirdas Malachovskis (ginant disertaciją abu vadovai jau turėjo biol. m. daktarų (dabar habil. dr.) mokslinius laipsnius).

Tuomet institute dar nebuvo atliekami fiziologiniai bestuburių gyvūnų tyrimai, todėl teko gilintis į ne vien nežinomą, bet ir metodiškai keblią sritį. Temos vadovas ekologas J. Cukerzis ir pats domėjosi kai kuriais vėžių fiziologijos klausimais, pirmiausia susijusiais su siauražnyplių ir plačiažnyplių vėžių sugyvenimu bei konkurencija, tačiau iš savo aspirantės norėjo, kad dviejų vėžių rūšių tarprūšinių santykių mechanizmai būtų iš esmės pagilinti fiziologiniais-biocheminiais metodais, ypač, kad būtų nagrinėjami šių rūšių mišrių populiacijų adaptacijos ir konkurencijos už tą pačią ekologinę nišą ypatumai. Turėjo būti ir tam tikra taikomojo pobūdžio dalis, todėl darbo autorė pati į temą įtraukė plačiažnyplių vėžių jauniklių augimo parametrų analizę, sukaupė naujų mokslui duomenų apie subrendusių plačiažnyplių vėžių patelių virškinimo fermentus, baltymus bei mineralines medžiagas.

Apskritai, disertaciniame darbe G. Mackevičienė apibendrino ne tik daugybę eksperimentinių duomenų, bet ir gamtoje (natūraliuose vandens telkiniuose) sukauptų mokslinių faktų. Vadovaudamasi naujomis fiziologinių-biocheminių tyrimų metodikomis, ji ištyrė tuos plačiažnyplių ir siauražnyplių vėžių fiziologijos aspektus, kurie parodo mineralinių medžiagų, baltymų ir energijos apykaitos kaitą, nustatė, kad jie priklauso nuo vėžių rūšies, jų raidos periodo, net nėrimosi stadijų, išorinių aplinkos veiksnių, mitybos aktyvumo. Taip pat buvo išaiškinti fiziologiniai parametrai, sąlygojantieji įvairių vėžių rūšių medžiagų apykaitos greitį, baltymų bei mineralinių medžiagų kaitą reprodukcijos metu. Pateikė ir praktinių rekomendacijų vėžių akvakultūros klausimais.

Nors teko daug eksperimentuoti, o ir literatūros apie tai buvo tik anglų kalba, pagrindinė medžiaga disertacijai buvo sukaupta aspirantūros metu. Tačiau atsirado sunkumų ieškant tarybos, kurioje disertacija galėtų būti ginama, pavyko susitarti su Maskvos universiteto specializuota taryba. Biologijos mokslų kandidato disertaciją *Lietuvos vandenų plačiažnyplių ir siauražnyplių vėžių fiziologinės ir biocheminės ypatybės* 1977 m. G. Mackevičienė apgynė Maskvos universiteto Gamtos fakulteto specializuotoje mokslo taryboje.

Ilgijusi mokslinį laipsnį ir vėliau ne mažiau energingai tyrė vertingiausių Lietuvos vandens bestuburių atstovų – vietinių vėžių rūšių (plačiažnyplių, siauražnyplių) ir aklimatizuotų žymėtųjų vėžių fiziologinių sistemų adaptacijos dėsningumus ir mechanizmus cheminio streso ir natūralaus terminio režimo sąlygomis. Kolektyvinio leidinio *Lietuvos vandenų upinių vėžių biologija* (rusų k., 1979) bendraautorė ir atsakingoji redaktorė.

Nuo 1993 m. G. Mackevičienė jau Ekologijos institute buvo plačiažnyplių vėžių akvakultūros pažangios biotechnologijos rengimo darbų atsakinga vykdytoja. Pažymėtina: Gėlųjų vandenų ekologijos laboratorijos darbuotojų grupė, vadovaujama G. Mackevičienės, kartu su Lietuvos valstybinio žuvininkystės tyrimų centro Simno filialo darbuotojais parengė ir įdiegė plačiažnyplių vėžių veisimo ir jų auginimo tvenkiniuose iki prekinio dydžio technologiją. Lygiagrečiai jos bendrųjų tyrimų kryptis buvo vėžių toksikologija (sunkiųjų metalų bioakumuliacijos mechanizmai, poveikis kvėpavimui ir kita).

Nuo 2003 m. iki šiol LR Žemės ūkio ministerijos Lietuvos valstybinio žuvininkystės tyrimų centro filialuose ji ir toliau aktyviai dalyvauja atliekant aktualius vėžininkystei praktinius-užsakomuosius tyrimus. Taip užsakomasis darbas apie plačiažnyplių vėžių pusiau intensyvios akvakultūros technologijų diegimą ir tobulinimą keletą metų buvo tęstas Simno veisykloje ir tvenkiniuose. Buvo ištirti svarbūs praktikai ikrų inkubavimo efektyvumo, vėžių ir augalėdžių žuvų auginimo polikultūroje, jauniklių augimo lauko baseinuose greičio ir kiti įdomūs klausimai.

G. Mackevičienės žodžio yra įsiklausoma metinėse-praktinėse konferencijose, kurias organizuoja Žuvininkystės departamentas prie Žemės ūkio ministerijos, Lietuvos hidrobiologų draugija ar Lietuvos valstybinis žuvininkystės tyrimų centras. Būdinga ir kita veikla, pavyzdžiui, Žuvininkystės departamentui dalyvaujant jau plačiai pagarsėjusiose AGROBALT parodose Vilniuje, Kaune, ji su kitais vėžių taikomųjų tyrimų grupės darbuotojais, dr. Liogina Mickėniene, Vytautu Mažeika, Virginija Pliūraite, parengė lankstinukų, plakatų, informacinių leidinių, sulaukusių tuo besidominčių parodų lankytojų, kitų dalyvių dėmesio ir palankaus vertinimo.

Paskelbė daugiau kaip 90 mokslinių straipsnių bei tezių, 10 populiariųjų straipsnių. Perskaitė pranešimus mokslinėse konferencijose daugelyje buvusios SSRS respublikų, dalyvavo tarptautiniuose simpoziumuose ir seminaruose Estijoje, Italijoje, Vokietijoje, Rusijoje.

Šiek tiek papildydami šį rašinį, čia turime gražią progą pasidžiaugti jos parengtu nemažu ir vertingu leidiniu *Astakologijos raida Lietuvoje* (Vilnius: VU Ekologijos institutas, 2005). Turėdama ilgametę darbo astakologijos srityje patirtį, paskatinta kolegų, G. Mackevičienė istoriniu žvilgsniu apžvelgė Lietuvos vėžių tyrimus ir paskelbė minėtą mokslo istorijos tematikos knygą. Leidinio istorinės ribos apima laikotarpį nuo XVI a. antrosios pusės, kai vėžiai pirmą kartą buvo paminėti literatūroje, iki 2002 m. Daugiausia dėmesio skirta paskutiniam, maždaug 50 metų, tyrimų laikotarpiui, susijusiam su buvusiu Lietuvos MA Zoologijos ir parazitologijos (nuo 1990 m. – Ekologijos) institutu. Galime pasidžiaugti faktinių žinių apie šeštajame dešimtmetyje ir vėliau atliktus vėžių paplitimo, išteklių, besiplėtojančius ekologinius bei išplėtotus kitus tyrimus gausa, taip pat išsamiais duomenimis apie plačią vėžių tyrėjų tematiką. Aprašomos kai

kurios metodikos, vėžių draustinių atsiradimas Lietuvoje, aptariami aktualūs gamtosaugai klausimai.

Gera, kad knygoje beveik paeilui išvardyti ir trumpai apibūdinti visi Lietuvoje parengti ir apginti astakologinės tematikos disertaciniai darbai. Pagarbiai prisimenami buvę knygos autorės kolegos, kurių jau nebėra tarp mūsų, aprašomi jų laimėjimai. Yra pavardės ir tų asmenų, kurie talkino tyrimams, nors jie ir neturėjo paskelbtų darbų. Vertinga, kad leidinyje atsispindi ne vien mokslo rezultatai. Aprašytas, kai kur labai smulkiai, ir Lietuvos astakologų įnašas į taikomąją vėžininkystę, jos plėtrą. Užfiksuota, su kuriomis kitų šalių institucijomis bei jų specialistais bendrauta, parodyta, kad tuo buvo suinteresuotos ir Lietuvos žuvininkystės institucijos, rėmusios bendrus mokslininkų bei praktikų sumanymus ir darbą.

Tai palyginti nedidelė, bet patraukliai apipavidalinta, gausiai iliustruota 106 psl. knyga, kurios nuotraukose matyti vėžių tyrinėtojai laboratorijose, gamtoje, mokslo renginiuose. Įdėtos leidinių, kuriuose skelbė savo straipsnius astakologai, viršelių nuotraukos, yra nemažai grafikų, kuriuose lietuviškai ir angliškai pateikiami suvestiniai tyrimų rezultatai. Leidinys pasižymi bibliografinių šaltinių gausa.

Nors knygoje aprašoma netolima praeitis, bet tai jau Lietuvos biologinių-ekologinių tyrimų ar praktinių darbų istorija. Labai gerai, kad ji užfiksuota. Mokslo istorikus, besidominčius Lietuvos hidrobiologinių, kitų gyvūnijos tyrimų praeitimi, pasiekė naujas darbas – ilgametės astakologinių tyrimų vykdytojos, dr. G. Mackevičienės leidinys. Reikšminga, kad knygos pasirodymas žymi 50 metų sukaktį nuo pirmosios disertacijos, apgintos astakologine tema (1956 m.), bei 20 metų sukaktį, nuo kurios pradėdama 3-ioji Lietuvos astakologijos 1986–2002 m. laikotarpio bibliografijos dalis.

Tarsi įprasmindama savo sukaktį, mokslininkė šiemet su kolegomis (dr. L. Mickėniene, dr. V. Pliūraite ir B. Jonyniene) parengė knygėlę *Plačiažnyplių vėžių veisimas*, kurią išleido Lietuvos valstybinis žuvininkystės tyrimų centras. Knyga parengta įgyvendinant Interreg / Tacis projektą „Lietuvos ir Rusijos pasienio vandens telkinių žuvų išteklių atkūrimo sąlygų mokslinė-techninė plėtra“ Nr. 2006/289. Knygelėje trumpai aprašoma plačiažnyplių vėžių biologija: sisteminė priklausomybė, augimas ir dauginimasis gamtinėmis sąlygomis, poreikiai gyvenamajai aplinkai. Aukštos vėžių kainos ir didelė paklausa rinkoje tapo stimulu vėžių akvakultūros plėtrai Lietuvoje ir kitose Europos šalyse. Pateikiamas plačiažnyplių vėžių pusiau intensyvios akvakultūros modelis, įdiegtas Lietuvos valstybinio žuvininkystės tyrimų centro Simno sykinčių žuvų veislyne. Aprašomas vėžių reproduktorių bandos formavimas, šiuolaikinės vėžių veisimo technologijos: natūralus veisimas ir dirbtinio veisimo biotechnika, vėžių jauniklių auginimas iki šiųmetukų stadijos, jauniklių išleidimo į natūralius vandens telkinius normos. Knyga parengta apibendrinant ūkiskaitinius mokslinius tyrimus, sukaupus didelį žinių bagažą vėžių akvakultūros srityje, iliustruota labai informatyviomis nuotraukomis, todėl ją įdomu skaityti ir žiūrėti ne tik biologams, bet ir visiems, besidomintiems vėžių veisimu ir auginimu. Energinga ir iniciatyvi mokslininkė neapsiriboja minėtais leidiniais. Ji numato parengti išsamią monografiją apie vėžių biologiją, veisimą ir auginimą akvakultūros sąlygomis.

Institute G. Mackevičienė ėjo įvairias pareigas, buvo visuomenininkė. Jai teko dalyvauti įvairiose instituto ir jos padalinių

sudarytose komisijose, daug metų dirbo profsąjunginį darbą. Ji yra Tarptautinės astakologų asociacijos, Rusijos ichtiologijos komisijos narė, Lietuvos biochemikų, Lietuvos hidrobiologų, Lietuvos metaloekologų draugijų narė.

Minint kolegės dr. Guodos Mackevičienės sukaktį malonu prisiminti, kad ji net dvidešimt aštunti metai yra aktyvi Lietuvos MA choro dalyvė, nemažai metų dirbo choro taryboje, yra apdovanota meno saviveiklos žymūno ženkle.

Džiugu, kad sukaktuvininkei visada buvo būdingas (jis puoselėjamas ir dabar) atidumo, pagarbos ir dėmesio bendradarbiams, kolegoms, ir ne vien savo padalinio, bet ir apskritai institute, jaus-

mas. Jos laboratorijoje buvo diegiamos pasitikėjimo, savitarpio supratimo nuotaikos. Bendradarbiai mena pastangas įsiklausyti į darbuotojo savitą nuomonę, vertinant tas kitų savybes bei interesus, kurie juos galėtų vienyti bendriems tikslams.

Po žiemos darbų, pavasarį, vasarą ji mielai triūsia sode. Susibūrimuose pirmoji užtraukia dainą.

Linkime sukaktuvininkei sveikatos, energijos, sėkmingai įgyvendinti savo sumanymus.

Algimantas JAKIMAVIČIUS,
Liongina MICKĖNIENĖ